

ՀՈՍԱՆՇՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱԳՈՒՍՏ ԻՄԱՍՏԱԹԵՄԱՏԻԿ ԽՄԲՈՒՄ

ԼՈՒՄԻՆԵ ՂԱՍՈՅԱՆ

«Հագուստ» իմաստային դաշտի հոմանիշների դերը չափազանց մեծ է լեզվի բառապաշարի, ոճական միջոցների հարստացման և խոսքի մշակույթի զարգացման գործընթացում: «Հագուստ» իմաստաթեմատիկ խմբի հոմանիշ բառերը լեզվի մեջ առաջ են գալիս զանազան ճանապարհներով. հոմանշային շարքեր կարող են կազմվել գրական լեզվի երկու տարբերակներից, բարբառներից, գրաբարյան և միջինհայերենյան բառերից, նորակազմություններից և այլն: Այս հոմանիշները դասակարգվում և խմբավորվում են տարբեր չափանիշներով: Դրանց մեջ ամենաէականը իմաստաբանական չափանիշն է, որով որոշվում է այդ բառերի իմաստային նույնության կամ ընդհանրության, ինչպես և տարբերության աստիճանը: Հաշվի առնելով այն ժամանակահատվածը, որի ընթացքում գործածվում են այդ հոմանիշները՝ հողվածում տարբերակվում են «հագուստ» հասկացություն նշող հոմանիշների երկու խումբ՝ *համաժամանակյա* և *տարժամանակյա*: Հոմանշային շարքերի անդամները պատկանում են տարբեր խոսքի մասերի և ունեն բառակազմական տարբեր կաղապարներ, իսկ քանակական տեսակետից երկանդամ են և բազմանդամ:

Բանալի բառեր – *իմաստային թեմատիկ խումբ, հոմանիշ, համաժամանակյա, տարժամանակյա, խոսքի մաս, բառակազմական կաղապար, երկանդամ, բազմանդամ*

Բառային իմաստը բառի բովանդակությունն է (բառի հնչյունական կազմի և օբյեկտիվ իրականության առարկայի, երևույթի, հատկանիշի և այլնի միջև եղած հարաբերակցությունը): Մակայն հաճախ բառի կոնկրետ կիրառությունն ամբողջովին չի արտահայտում հիմքում ընկած հասկացությունը՝ կապված առարկայական աշխարհի ճանաչողության և վերարտադրման յուրօրինակ բազմազանության հետ, որի հետևանքով էլ գոյանում են միևնույն հասկացության լեզվական արտահայտությանը ծառայող բառային խմբեր, որոնց մեջ գտնվող բառերը միմյանց հետ ունեն իմաստային մերձավոր, ինչպես նաև հակադիր հարաբերություններ: Ուստի բառերը խմբավորվում են ըստ ձևաիմաստային փոխհարաբերության, որը թույլ է տալիս բացահայտել յուրաքանչյուր բառախմբի ոճական արժեքն ու արտահայտչական հնարավորությունները: Նման մոտեցմամբ կարելի է ուսումնասիրել ոչ միայն լեզվի բառապաշարն ընդհանրապես, այլև թեմատիկ ընդհանրություն ունեցող բառախումբը ևս, ուստի բառերի ձևաիմաստային, մասնավորապես հոմանշային փոխհարաբերությունների հարցը կարելի է դիտարկել՝ նկատի ունենալով մեզ հետաքրքրող *հագուստ* իմաստային

դաշտի (թեմատիկ խմբի) բառապաշարը:

Ժամանակակից հայ բառագիտության մեջ հիշյալ իմաստաբանական հասկացության համար գործածվում են մի քանի տերմիններ՝ *հոմանիշ*, *համանիշ*, *նույնանիշ*, որոնք արդի հայերենում ձեռք են բերել միևնույն իրողության որոշակի տարբերակված իմաստներ¹: Հաճախ էլ *հոմանիշ* տերմինը գործածվում է իբրև ընդհանուր անվանում և բաժանվում է երկու ենթատեսակների՝ *համանիշների* և *նույնանիշների*: Նկատի ունենալով դրանց իմաստային նրբերանգների կիրառական և ոճական առանձնահատկությունները՝ մենք ևս մեր ուսումնասիրության մեջ, իբրև ընդհանուր անվանում կամ հասկացության անվանում, կգործածենք *հոմանիշ* տերմինն իր երկու ենթատեսակներով՝ *համանիշ* (երբ իմաստները մոտ են, բայց լիովին չեն համընկնում) և *նույնանիշ* (երբ իմաստները լիովին համընկնում են):

Հագուստ հասկացությունն նշող հոմանիշ բառերի իմաստային ընդհանրությունը կարող է դրսևորվել կիրառությունից դուրս՝ բառային մակարդակում և կիրառության մեջ՝ խոսքային մակարդակում: Մեզ հետաքրքրողը բառային մակարդակի հոմանշությունն է, երբ *հագուստի*՝ ձևով իրարից տարբեր անվանումները լեզվի մեջ կապվում են իմաստային մերձեցման հարաբերությամբ և արտահայտում նույն կամ մոտիկ իմաստներ²: Դրանք դասակարգել և խմբավորել ենք տարբեր մոտեցումներով, տարբեր չափանիշներով, որոնց մեջ, սակայն, ամենաէականը իմաստաբանական չափանիշն է, որով որոշվում է այդ բառերի իմաստային նույնության կամ ընդհանրության, ինչպես և տարբերության աստիճանը, ինչը բավականին դժվար է, քանի որ բարդ է նաև ճշգրտորեն սահմանագատել բառերի իմաստային մոտիկության կամ տարբերության աստիճանը, ինչպես և նրբերանգ հասկացությունը³:

Այսպես, *հողաթափ* և *մաշիկ* բառերը հոմանիշներ են, երկուսն էլ անվանում են միևնույն առարկան՝ «ոտնաման», բայց այս երկուսի հիմքում ընկած է իմաստային մի տարբերություն, որ սովորաբար *հողաթափ* բառը «կիսաբաց երեսով և առանց կրունկների ոտնաման» իմաստ է արտահայտում, իսկ *մաշիկ-ը*՝ «սուր քթով՝ բարձր կրունկով ոտնաման»: Մինչդեռ *ցնցոտի* և *քուրջ/քուրջ* բառերով մենք անվանում ենք միևնույն նշանակյալը. դրանց միջև իմաստային տարբերություն չկա, այլ կա ոճական տարբերություն. *ցնցոտի*-ն գրական համագործածա-

¹ Տե՛ս **Ա. Սուքիասյան**, Ժամանակակից հայոց լեզու, Եր., 2004, էջ 122 (<http://ijevanlib.yzu.am/wp-content/uploads/2017/12/hayots-lezu-1.pdf>):

² Բառային մակարդակի հոմանշության մասին տե՛ս **Ս. Մելքոնյան**, Ակնարկներ հայոց լեզվի ոճաբանության, Եր., 1984, էջ 69-71, **Պ. Պողոսյան**, Խոսքի մշակույթի և ոճագիտության հիմունքները, գիրք 1, Եր., 1990, էջ 183 (<http://ijevanlib.yzu.am/wp-content/uploads/2018/02/poghosyan-otsagitutyun-1.pdf>), **Լ. Եզեկյան**, Հայոց լեզվի ոճագիտություն (ուսումնական ձեռնարկ), Եր., 2007, էջ 201 (<http://ijevanlib.yzu.am/wp-content/uploads/2018/04/ezekyan-otsagit.pdf>):

³ Տե՛ս **Ю. Апресян**, Дистрибутивный анализ значений и структурные семантические поля, *Լույսի*՝ Проблема синонима, ВЯ, 1957, № 6:

կան բառ է, իսկ քուրջ//քուրջ-ը՝ բարբառային, որ կարող է գործածվել առօրյա խոսքում և նույնիսկ արտահայտել հասարակաբանական որոշ երանգ⁴: Այստեղից էլ *հագուստ* իմաստային դաշտում առանձնացրել ենք նույնանիշ և համանիշ բառեր՝ իբրև առանձին իրողություններ:

Նույնանիշ բառերի վերաբերյալ Մ. Աբեղյանը գրում է. «Նշված բառազույգերը հաճախ ձևավորվում են այն ժամանակ, երբ լեզվի մեջ լինում է մի բառ, բայց նույն նշանակության համար մի ուրիշ բառ է մտնում կամ օտար լեզուներից, կամ ուրիշ բարբառներից, կամ թե խոստողը այն պատճառով, որ չգիտի եղած բառը, կամ խոսելիս չի հիշում և կամ էլ այլևայլ պատճառներով կազմում է մի նոր բառ, որը և երբեմն ընդհանրանում է»⁵: *Հագուստ* հասկացությունն նշող նույնանիշ բառերը ևս լեզվում առաջացել են, ինչպես Աբեղյանն է նկատում, տարբեր ճանապարհներով ու պատճառներով: Բերենք նշված դիտարկումը հաստատող նույնանիշ բառերի շարքեր, որոնք առկա են այս իմաստային թեմատիկ խմբում:

ա) Միայն գրական լեզվի բառերից, որոնք կարող են զուգահեռ գործածվել, ինչպես՝ *թիկնոց-անթևոցիկ, մուշտակ-քուրք, գիշերանոց-ննջազգեստ-քնազգեստ, ձեռնոց-թաթպան-թաթման, ներքնահագուստ-ներքնազգեստ, փոխազգեստ-փոխնորդ*⁶:

բ) Գրական հայերեն և փոխառյալ բառերով, ինչպես՝ *վերնաշապիկ-բլուզ, բաձկոնակ-ժիլետ, կաճյակ-վալենկա, իրանասեղմ-կորսետ*:

գ) Գրական լեզվից և բարբառային (կամ խոսակցական) բառերից, ինչպես՝ *անդրավարտիք-շալվար* (բրբ.), *հարսնազգեստ-քթեթ* (բրբ.), *հագուստ-հալավ* (բրբ.), *տրեխ-չարոխ* (բրբ.), *հողաթափ-չուստ* (բրբ.), *քղանցք-փեշ* (բրբ.), *գրպան-ջեբ* (բրբ.), *զգեստ-դերիա* (խսկց.), *վարտիք-փոխան* (խսկց.), *գոզնոց-առաջակապ//առջակապ//առջեկապ* (բրբ.), *ներքնաշապիկ-տակահալավ* (բրբ.), *թաշկինակ-ձեռնաղլուխ* (բրբ.):

դ) Գրական լեզվի արևելահայ և արևմտահայ տարբերակների բառերից, ինչպես՝ *օձիք-փողպատ* (ԱԱՆԲ, 361), *լողազգեստ-ծովաշոր* (ԱԱՆԲ, 146), *քող-հաջաղ* (ԱԱՆԲ, 179), *ծոցագրպան-ներքնագրպան* (ԱԱՆԲ, 255) և այլն: Ի դեպ, թեև *փողպատ, ծովաշոր, հաջաղ, ներք-*

⁴ Նշված հիմունքով էլ Մ. Աբրահամյանը համանիշները որոշ պայմանականությամբ բաժանում է երկու խմբի՝ նրբիմաստային և ոճական (տե՛ս Մ. Աբրահամյան, Ժամանակակից գրական հայերեն, Եր., 1981, էջ 57):

⁵ Մ. Աբեղյան, Երկեր, Եր., 1974, էջ 127 (<http://serials.flib.sci.am/Founders/Manuk%20Abexyan-%20h.6/book/index.html#page/130/mode/2up>):

⁶ Ինքնուրույն հումանշային շարքեր ենք կազմել՝ օգտվելով հետևյալ բառարաններից. Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան (այսուհետ՝ ԺՀԲԲ), հհ. 1-4, Եր., 1969-1980, Ռ. Ղազարեան, Գրաբարի բառարան (այսուհետ՝ ԳԲ), 2 հ., Եր., 2000, Ռ. Ղազարյան, Հ. Ավետիսյան, Միջին հայերենի բառարան, Եր., 2009, Ռ. Սարգսյե-տոյեան, Արեւմտահայերեն-արեւելահայերեն նոր բառարան (այսուհետ՝ ԱԱՆԲ), Եր., 2011, Հայոց լեզվի բարբառային բառարան (այսուհետ՝ ՀԼԲԲ), հհ. 1-7, Եր., 2001-2012: Առանձին հումանշային շարքեր վերցրել ենք՝ Ա. Մուքիսայան, Հայոց լեզվի հումանիշների բառարան (այսուհետ՝ ՀԼՀԲ), Եր., 1967 (բոլոր բառարանները տե՛ս http://www.nayiri.com/dictionaries.jsp?l=hy_LB):

նագրպան բառերը արևելահայերեն համագործնորհի կամ համանշանակների հետ հոմանիշների շարքեր են կազմում, սակայն գործածվում են միայն արևմտահայերենում: Այսպիսի հոմանշային շարք կարող են կազմել հագուստի այնպիսի անվանումներից, որոնք թեև արևելահայերենում կան, սակայն ավելի շատ գործածվում են արևմտահայերենում, ինչպես՝ *գոգնոց-դենջակ, հագուստ-ձորձ, անդրավարտիք-տաբատ, թիկնոց-կրկնագգեստ*:

ե) Ժամանակակից գրական հայերենի և գրաբարյան բառերով, ինչպես՝ *հագուստ-հանդերձ, զգեստ-սքող* (ԳԲ, 2, 490), *ներքնաշոր-ստորնակ* (ԳԲ, 2, 478)-վտավակ (ԳԲ, 2, 532):

զ) Փոխառյալ բառերով և նորակազմություններով, ինչպես՝ ցիլինդր-*եզրագլխարկ, սապոգ-ճտքակոշիկ*:

է) Համադրական և վերլուծական բարդություններով, ինչպես՝ *զգեստ-շոր* և *հագուստ-կապուստ-հագ ու կապ* (ՀԼՀԲ, 198), *զսպաշապիկ-զսպող խալաթ* (ԺՀԼԲԲ, 2, 51), *ներքնագգեստ* և *շապիկ-փոխան, շապիկ-վարտիք* (ՀԼՀԲ, 487):

Երբեմն հոմանիշներն ինչ-որ չափով նմանվում են բառային տարբերակներին (ինչպես՝ խույրաձև-խույրակերպ-խույրանման), բայց բոլորովին նույնական չեն, քանի որ հոմանիշները տարբեր բառեր են կամ լեզվի տարբեր միավորներ՝ մոտիկ կամ նույն նշանակությամբ ու իմաստով, մինչդեռ բառային տարբերակները մինևույն լեզվական միավորների առանձին տարբերակային ձևերն են, որոնք, ճիշտ է, նույն իմաստն ունեն, բայց տարբեր ձևեր են⁷: Նման բառային տարբերակներով հարուստ է արդի գրական հայերենը, քանի որ հայերենի բառապաշարը ծագումնաբանական տեսակետից բազմաշերտ է:

Որքան էլ նույնանիշներն իրենց իմաստով նույնական լինեն, այնուամենայնիվ, թեկուզ աննշան, բայց ինչ-որ չափով տարբերվում են միմյանցից, երբեմն էլ նույնանիշ են լինում միայն մեկ իմաստով, ինչպես վերոնշյալ *ստորնակ, վտավակ* բառերը. այսինքն՝ նույնանշությունը կարող է հանդես գալ բազմիմաստ բառի միայն մեկ իմաստում: Այսպես՝ *ծածկոց-ը քող* բառի հոմանիշն է իր 4-րդ իմաստում, *զլխաշոր* բառի հոմանիշն է միայն իր 8-րդ իմաստում, *թիկնոց*-ի հոմանիշը՝ 9-րդ իմաստում (տե՛ս **ծածկոց** (ԺՀԼԲԲ, 2, 613)) և այլն:

Ինչպես հայտնի է, իմաստային բացարձակ նույնանշություն քիչ է լինում, քանի որ լեզուն դրա կարիքը չունի: Այդպիսի բառերը ժամանակի ընթացքում կամ ձեռք են բերում իմաստային տարբերություններ՝ դառնալով համանիշներ, կամ դրանցից որևէ մեկը դուրս է գալիս լեզվից:

Նույնանիշների գործածությունը խոսքի կառուցման միջոցների միօրինակությունից խուսափելու եղանակ է:

⁷ Տե՛ս **Լ. Եզեկյան**, նշվ. աշխ., էջ 202:

Հագուստ իմաստային թեմատիկ խմբի համանիշ բառերը հոմանիշների երկրորդ խմբին են դասվում և տարբեր հնչյունական կազմ ունեցող այն բառերն են, որոնք ոչ թե նույն, այլ իրար մոտ կամ նման իմաստներ են արտահայտում և կոչվում են հարաբերական հոմանիշներ, ինչպես՝ *վակաս* (եկեղ.)-*լանջանոց, փոթօձիք, կրծանոց, ուսանոց*, (հնց.) *եփուղ, փակեղն* (ՀԼՀԲ, 595): Նման համանշային շարքերի իմաստաբանական կապերի էական առանձնահատկությունը հոմանիշների իմաստային որոշ տարբերություններն են, որոնք կարող են արտահայտվել և հանդես գալ բազմազան ձևերով⁸:

Հագուստ հասկացություն նշող համանիշները նույնպես առաջ են գալիս այն նույն աղբյուրներից, ինչ նույնանիշները, սակայն սրանց շարքի մեջ մտնող բաղադրիչներն ավելի շատ են և նույնանիշներից տարբերվում են ոչ միայն իմաստային առումով, այլև բաղադրիչների միջև դրսևորվող իմաստային կապերով ու հարաբերություններով, ուձական-արտահայտչական գործառույթներով և այլ հատկանիշներով, օրինակ՝ *վերարկու-կրկնոց, կապա, լողիկ* (երկայն), (հնց.) *վրանոց, ամրան, մեկնակ, մեկնոց, վերանոց/թիկնոց, սուկան* (կառապանի, ձիապանի), *տառատոկ* (լայնաթև), *այծենակաճ, յափնջի* (բրբ.), *երիճաղ* (կնգղավոր, լայնաթև), *թիկնոցակ* (կարճ), *վերապանակ* (կարճ և մեջքը սեղմող), *պատմուճան, պարեզոտ, պճղնավոր* (եկեղեցականի), *քղամիղ* (թագավորական կամ իշխանական՝ լայն ծիրանագույն) (ՀԼՀԲ, 606) և այլն: Ինչպես նկատեցինք, համանշային այս շարքի անդամները ավելի շատ տարաստիճան իմաստներ են արտահայտում, ունեն կիրառական և գործառական ոլորտների տարբերություններ, ցույց են տալիս միևնույն առարկայի տարբեր տեսակներ, որակի տարբեր աստիճաններ, այդպես նաև՝ *գղակ-գլխարկ, գլխանոց* (հզվդ.), *փափախ* (մորթուց), *կեպի, քուսիթա, գոմփ, փեղույր, փակեղ* (կրոնավորի) (ՀԼՀԲ, 138), կամ՝ *կոշիկ-ոտնաման, մուճակ, մույկ, սարմուճակ* (վերնակոշիկ), *լագան* (ձյան վրա քայլելու), *սանդալ* (թեթև), *երեսանկ, նալիկ* (բաղնիքի), *խոնդուռա* (հնամաշ), *հյուսվածակոշիկ, կիսակոշիկ, բոկոտիկ, ջզմա* (բրբ.) (երկարաճիտ) և այլն (ՀԼՀԲ, 334):

Հիմք ունենալով մեր ձեռքի տակ եղած օրինակները՝ նշենք, որ համանիշ բառերի ըմբռնման մեջ բնորոշ նշանակություն ունի վերաբերմունքային կողմը⁹: Երբեմն համանիշների նշանակյալի (դենոտատի) մեջ կարող է տարբերություն չլինել. դրանցով արտահայտված տարբերությունը կարող է սուսկ վերաբերմունքային լինել, և մեկը մյուսին կարող են հանգիստ փոխարինել, ինչպես՝ *զգեստ-հագուստ, շոր, հանդերձանք, հանդերձ, սքոդ* (հզվդ.), *լաթ, ձորձ* (հին, մաշված), *համազ-*

⁸ Տե՛ս **Ա. Սուքիասյան, Զ. Սուքիասյան, Մ. Ֆելեքյան**, Ժամանակակից հայոց լեզու (հնչյունաբանություն, բառագիտություն), Եր., 2017, էջ 152 (http://publishing.yso.am/files/Zhamanakakits_hayots_levu.pdf):

⁹ Տե՛ս **Մ. Աբրահամյան**, Ժամանակակից գրական հայերեն, Եր., 1981, էջ 55:

զեստ (միաձև), *կապոտ* (կանազի զզեստ) (ԺՀԼԲԲ, 3, 54), դէյրա//դէրիա (ԺՀԼԲԲ, 1. 500), *սքեւ* (կրոնավորի), *թակալակ* (կաթոլիկ սարկավագի), *հալավ* (բրբ.), *տարազ* (որոշ ձևով) (ՀԼՀԲ, 198) համանշային շարքից *հագուստ, շոր, հանդերձ, հանդերձանք* բառերը կարող են իրար փոխարինել իմաստների «բացարձակ» նույնության (նույնանշության) շնորհիվ: Շարքի համանիշները կարող են միմյանց փոխարինել հոմանիշ բառերի իմաստային նույնության, բայց բառապաշարի տարբեր շերտերին պատկանելու, ոճական տարբեր կիրառության, ինչպես նաև նրանցում հուզաարտահայտչական տարբեր գունավորման առկայության դեպքում ևս, ինչպես վերոնշյալ շարքի *զզեստ* և *դէյրա//դէրիա* բառերը: Մասնակի փոխարինելիություն կարող է տեղի ունենալ այս շարքի ներսում շարքը կազմող առանձին գույգերի կամ շարքի որևէ անդամի և հիմնաբառի միջև՝ հաշվի առնելով միայն իմաստների ընդհանրությունը, ինչպես՝ *զզեստ* և *կապոտ* բառազույգերը: Հաճախ էլ այս բաղադրիչներից մեկը կարող է միայն մեկ կիրառության ոլորտ ունենալ, ուստի և այս դեպքում արդեն ընդհանրապես բացառվում է փոխադարձ փոխարինելիության սկզբունքը, քանի որ շարքի այդ անդամները իրարից տարբերվում են իմաստային նրբերանգներով կամ միաժամանակ ոճական կիրառությամբ և հուզաարտահայտչական գունավորմամբ, ինչպես՝ *համազզեստ, սքեւ, թակալակ* բառերը:

Հաշվի առնելով այն ժամանակահատվածը, լեզվի զարգացման այն փուլը, որի ընթացքում գործածվում են հոմանիշները՝ տարբերակում ենք *հագուստ* հասկացություն նշող հոմանիշների երկու խումբ ևս՝ *համաժամանակյա*, երբ հոմանիշների շարքի մեջ մտնող *հագուստի* անվանումները գործածվում են լեզվի զարգացման տվյալ փուլում (այս դեպքում կարևոր չէ տվյալ բաղադրիչի տարածքային կիրառությունն ու պատկանելությունը), ինչպես՝ *փոխնորդ-սպիտակեղեն, ճերմակեղեն, ներքնազզեստ, վարտիք, ոտաշոր* (բրբ.), *փոխանակ* (արևմտ.), *փոխան* (բրբ.), *լվացփոխ* (բրբ.) և այլն (ՀԼՀԲ, 656), և *տարաժամանակյա*, երբ հոմանշային շարքի մեջ մտնող *հագուստի* անվանումները գործածվել են լեզվի զարգացման տարբեր փուլերում (գրաբար, միջին հայերեն, աշխարհաբարի ձևավորման շրջան և այլն), ինչպես՝ *քող-շղարշ, շղարշատեռ* (գրբ.), *երեսքող* (նորահարսի), *շար* (գրբ.), *շարագույր, փանդամ//փադան* (գրբ.), *զանդրուք, զանդուրք, չիքիլա, ճնջիկ* (ՀԼՀԲ, 674), կամ *վեղար* (միջ. հայ.)-*կնգուղ*, (հզվդ.) *սաքուլա* (միջ. հայ.), *ջաբրոն//ջաբրուն* (միջ. հայ.), *ջոմփ, քուսիթա* (աբեղայի) (գրբ.), *ցֆուլ, փակեղն* (գրբ.) և այլն (ՀԼՀԲ, 604):

Վերոնշյալ տարաժամանակյա հոմանիշները հիմնականում գործածվում են գեղարվեստական խոսքում, և դա ինքնանպատակ չէ¹⁰: Հաճախ դրանց գործածությամբ հեղինակը համապատասխան պատմական

¹⁰ Տե՛ս **Լ. Եզեկյան**, Հայոց լեզու, Եր., 2007, էջ 97: (<https://library.anau.am/images/stories/grqer/Lezvabanutyun/Ezekyan.pdf>):

երանգավորում է հաղորդում իր նկարագրությանը, ինչպես՝ «Բարձրահասակ է, գլխին արաբական ձևով փաթթած վարշամակ ունի, չոր, կնճռոտ, արևահար դեմք»¹¹:

Քանակական տեսակետից *հագուստ* անվանող բառերով կազմված հոմանիշների շարքերը լինում են երկանդամ և բազմանդամ: Այսպես՝

1) երկանդամ հոմանիշները սակավ են, ինչպես՝

- *շքահանդերձ-շքագգեստ*,
- *սքեմ-պարեգոտ* և այլն:

2) Բազմանդամ հոմանիշների շարքերը գերակշիռ մաս են կազմում: Դրանք կարող են լինել՝

ա) եռանդամ՝

- *յափնջի (բրբ.)- այծենակաճ, տառատոկ (հնգ.)*,
- *վերնաշոր-վերնագգեստ, վերնահահանդերձ*,
- *բրդագգեստ-գեղմնագգեստ (հզվդ.), ասվեզգեստ* և այլն,

բ) քառանդամ՝

- *վերնաշապիկ-բաճկոն, բլուզ, սուկան* (հզվդ.),
- *գուլպա-թաթ, զանկապան, բուճ* (բրբ.) և այլն:

գ) Կան հոմանիշների այնպիսի շարքեր, որոնց մեջ մտնող բաղադրիչների թիվը անցնում է տասնյակից, ինչպես՝

• *վարտիք-ոտաշոր, սոնագգեստ, (բրբ.) ոտաց, ոտից, ոտնոց (կանացի), արկոցընկեր (հզվդ.), չինթան, փոխան, շապկընկեր, ծնկաշոր* (ՀԼՀԲ, 603),

• *գիշերանոց-գիշերաշապիկ, գիշերահանդերձ, գիշերագգեստ, ցայգագգեստ, ցայգահանդերձ, քնագգեստ, ննջագգեստ, ցայգանոց հանդերձ (հզվդ.)* (ՀԼՀԲ, 145),

• *լաչակ-գլխաշոր, վարշամակ, (հնգ.) կոզպատ, փաղամ, հաջաղ, մանդիլ, սուդար, (բրբ.) արուխ, երեսլաթ, կոսպանդ, երեսնոց, պեչա, ձառ, փողքիչ, չեքիլա* (ՀԼՀԲ, 241) և այլն:

Վերոնշյալ յուրաքանչյուր հոմանշային շարքում ընդգծված անդամը հասկացությունն արտահայտող հիմնական, ելակետային բառն է, որն ունի ընդհանուր իմաստ, ոճական առումով չեզոք է, գործածականությունը ավելի հաճախակի, և այն գնահատվում է որպես հիմնաբառ, իսկ մյուսը կամ մյուսները նրա համեմատությամբ դրսևորում են իմաստային ու ոճական այլևայլ երանգներ:

Հագուստ իմաստային թեմատիկ խմբի հոմանշային շարքերը, որպես պատմականորեն կազմավորված համաժամանակյա խմբավորումներ, հարաբերականորեն կայուն են և սերտորեն կապված են բառապաշարի տեղաշարժերի հետ: Լեզվի զարգացման հետ և նրա հետևանքով այդ շարքերը անխուսափելիորեն ենթակա են փոփոխման: Նույնիսկ ամենաչնչին փոփոխությունները, որ տեղի են ունենում բառապաշարի

¹¹ Ս. Կապուտիկյան, Քարավանները դեռ քայլում են (http://www.eanc.net/EANC/search/?interface_language=am):

կազմում, իրենց արձագանքն են գտնում այս հոմանշային կապերի մեջ. կարող է տեղի ունենալ ծավալային կամ քանակական փոփոխություն (այսինքն՝ շարքերի անդամների նվազման կամ աճման բնույթի փոփոխություններ), որն առաջին հերթին կապված է ինչպես լեզվում նոր բառեր երևան գալու և հին բառեր դուրս մնալու, այնպես էլ լեզվի կազմում իմաստաբանական փոփոխությունների պատճառով առաջացող հետևանքների հետ¹²: Արդի հայերենում նորակազմություններ են երևան գալիս առաջին հերթին նոր հասկացությունների համար համապատասխան բառեր ստեղծելու պահանջով, այդպես էլ «հագուստ» իմաստային թեմատիկ խմբում լեզվի բառակազմական հնարավորությունները պայմաններ են ստեղծում մեկից ավելի բառեր կազմելու նույն հասկացության համար, որոնց միջև էլ հենց հաստատվում են հոմանշային բազմապիսի կապեր, ինչպես՝ անձրևաթիկնոց և *անձրևավերարկու*, համազգեստ և *գործահագուստ*, բեմազգեստ և *թատերազգեստ*, *կինոզգեստ*, գիշերանոց և *անկողնազգեստ*, ծածկոց և *ծածկոցաշալ* և այլն¹³:

Հոմանշային շարքեր կազմող հագուստի անվանումները հանդես են գալիս բառակազմական տարբեր կաղապարներով. կարող են կազմված լինել ինչպես տարբեր, այնպես էլ միայն արմատական բառերից, ինչպես՝ *խալաթ*, (հնգ.)-*խիլա*, *խլա*, ածանցավոր կազմությամբ՝ *անթևոցիկ-թիկնոց*, կամ՝ *թեզանիք-թևնոց*, *թևքանոց*, *թեզանյակ* և այլն, բարդության զանազան տեսակներով՝ *թաթաշոր-թևլաթ*, *թևշոր*, *թևաշոր*, *բազկապ*, *կոնաշոր*, *կոնափաթաթ* և այլն, կամ՝ *լանջազգեստ-կրծազգեստ*, *կրծակալ*, *կրծկալ* և այլն:

Պետք է նշել, որ բերված հոմանիշներից շատերը կիրառական զգալի հաճախականություն ունեն առօրյա-խոսակցական ոճում: Այս դեպքում նրանց գործածության աստիճանը հատկապես կախված է խոսողի անհատականությունից, նրա լեզվական իմացություններից ու հնարավորություններից. գրականին զուգահեռ հաճախ գործածվում են խոսակցական, բարբառային, երբեմն նույնիսկ՝ օտարաբան ձևերը:

Այսպիսով՝ «հագուստ» իմաստային թեմատիկ խմբի հոմանիշների դերը չափազանց մեծ է լեզվի բառապաշարի և դարձվածքային շրջանառության, ակտիվ բառապաշարի ծավալի ընդլայնման, բառերի գործածության նրբերանգների յուրացման, խոսքի ճոխ դրսևորման, լեզվի ոճական միջոցների հարստացման և խոսքի մշակույթի զարգացման գործընթացում: Այդ հոմանիշների ճոխությունը պայմանավորված է նրանց աղբյուրների հարստությամբ, առաջացման ուղիների բազմազանությամբ (բառապաշարի տարբեր շերտերի առկայություն, բառային կազմում կատարվող համալրումներ, բառերի ոճական զանազան կիրառություններ, բառերի իմաստափոխություն և այլն):

¹² Ա. Մուփխայան, Ժամանակակից հայոց լեզու, Եր., 2004, էջ 124:

¹³ Ընդգծված բառերը նորակազմություններ են (տե՛ս «Նոր բառեր» (կազմ.՝ Ա. Գալստյան և ուրիշներ), Ա-Դ, Եր., 2015-2018):

ЛУСИНЕ ГАМОЯН – *Синонимия в смысло-тематической группе «одежда».* – Синонимичные слова смысло-тематической группы «одежда» появляются в языке по-разному. Синонимические серии могут состоять из слов двух версий литературного языка, диалектов, древне- и среднеармянских слов, новообразований и т. д. Эти синонимы классифицируются и группируются по разным критериям. Важнейшим из них является семантический критерий, определяющий степень смыслового сходства или общности, а также различие этих слов. Принимая во внимание период употребления этих синонимов, мы выделяем две их группы, обозначающие понятие «одежда»: синхронические и диахронические. Части синонимического ряда принадлежат разным частям речи, имеют разные схемы словообразования и количественно состоят из двух и кратных частей.

Роль синонимов семантического поля «одежда» огромна в процессе обогащения лексики и стилистических средств языка, развития речевой культуры.

Ключевые слова: *смысловая и тематическая группа, синоним, синхронический, диахронический, часть речи, схема словообразования, двухсоставный, многочисленный*

LUSINE GHAMOYAN – *Synonymy in the Semio-Thematic Group "Clothing".* – The synonymous words of the semio-thematic group "clothing" appear in the language in different ways. Synonym series can be composed of two versions of literary language, dialects, Grabar and Middle Armenian words, neo-formations, etc. These synonyms are classified and grouped according to different criteria. The most important of them is the semantic criterion, which determines the degree of semantic similarity or generality of these words, as well as the difference. Considering the period the synonyms were used, two groups of synonyms denoting the concept of "clothing" are distinguished: synchronic and diachronic. The parts of the synonym series belong to different parts of speech, have different word-formation patterns, and quantitatively, they have two and multiple components.

The role of synonyms in the semantic field "clothing" is immense in the enrichment of the language vocabulary and stylistic means, development of speech culture.

Keywords: *semantic and thematic group, synonym, synchronic, diachronic, part of speech, word-formation pattern, two-particle, multiparticle*